

centra
vzdělávání
a dialogu

YAD VASHEM
The International School
for Holocaust Studies

ICEJ MEZINÁRODNÍ
KŘESŤANSKÉ
VELVYSLANECTVÍ
JERUZALÉM

Osvětimské album

Metodické pokyny pro učitele středních škol

Tato publikace je financována z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost a státního rozpočtu ČR. Je určena výhradně pro vzdělávací účely žáků českých základních a středních škol. Otištěno se svolením Jad Va-šem. Nепrodejné.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Cílová skupina vzdělávací jednotky

Studenti středních škol starší 16 let.

Vzdělávací cíle

- Dozvědět se o Osvětimi prostřednictvím fotografického alba, které má jak historickou, tak osobní hodnotu. Ojedinelé album dokumentuje židovské transporty do Auschwitz-Birkenau (Osvětim-Březinka).
- Poznat zkušenosti a osud Židů, kteří byli deportováni do vyhlazovacího tábora Osvětim-Březinka.
- Naučit se o rychlém dehumanizačním procesu, jak se z obyčejných lidí stávají vězni.
- Při prozkoumávání detailů fotografického alba doufáme, že se nám podaří obnovit lidskou důstojnost u jednotlivců, kterým byla odebrána a byli určeni k likvidaci.
- Prostudovat nacistickou ideologii, německé protizidovské zákony a tzv. „Konečné řešení židovské otázky“.
- Zabývat se otázkou německého utajení a plánů na likvidaci židovského obyvatelstva.
- Jedná se o interdisciplinární učební jednotku, která kombinuje fotografie, dokumentaci a výpovědi. Z pedagogického hlediska představuje využití rozličných zdrojů a tímto způsobem vytváří komplexnější pohled na holocaust.

Úvodem

Tato jednotka vznikla na základě 207 fotografií židovské komunity v Bilke a rodiny Jacobových. Primární zdroj je znám jako „Osvětimské album“ nebo „Album Lili Jacob“. Fotografie byly pořízeny v Osvětimi-Birkenau v květnu 1944 a byly náhodně objeveny přeživší holocaustu Lili Jacobovou při osvobození.

Z neznámých důvodů fotografovali dva fotografové příslušníci SS, Ernst Hoffmann a Bernhard Walter, a proto dokumentují skutečnosti nacistickým objektivem. Při vyučování je nutné objasnit roli a identitu fotografů, a také zdůraznit důležitost používání dalších materiálů a zdrojů pro vytvoření komplexního obrazu vyhlazovacího tábora jako součásti tzv. „Konečného řešení“.

Svět nacistických koncentračních a vyhlazovacích táborů tvoří jedno z nejobtížnějších vyučovacích témat. Většina fotografií z táborů zachycuje mrtvolky. Osvětimské album dává možnost nahlédnout do tváří obětí několik okamžiků před ohlášenou smrtí. Tento způsob je pro pedagogické účely vhodnější. **Pedagogický princip Mezinárodní školy pro výuku holocaustu v Jad Va-šem zdůrazňuje zaměření se na osudy jednotlivců během holocaustu.** Proto se s lidmi nechceme seznamovat pouze jako s oběťmi.

Jednotka je rozdělena do dvou lekcí:

1. lekce

První lekce se soustřeďuje na Osvětimské album jako na rodinné album patřící Lili Jacob, která přežila Osvětim. Jeden z hlavních principů vzdělávací filozofie Jad Va-šem je vzbuzování empatie. V této části se zaměříme na emoční stránku.

V první polovině 20. století se lidé nefotografovali tak často jako dnes. Velmi často se jednalo o událost, kdy se oblékli do svátečních šatů a navštívili ateliér profesionálního fotografa. Pro přeživší holocaustu má každá rodinná fotografie nesmírnou cenu. Mnozí ztratili všechny blízké a jediné, co jim zbylo, jsou fotografie, které se dochovaly, nebo byly odeslány před válkou. Ve svědectvích lidé vypráví, jak byli při příjezdu do tábora o všechno připraveni a někdy se jim podařilo zachránit malou podobiznu. Tisíce přeživších však nemají upomínku na rodinu, protože se žádné fotografie nenašly. V Osvětimi se všechna alba, knihy, osobní dokumenty a další materiály pálily v pecích Krematoria II.

Fotografie nám umožňují spatřit lidské bytosti, oči, tváře. Fotografie často vypovídají o životě člověka: o náboženství, národnosti, tradici, sociálním postavení. Nabízí se možnost srovnávání současných fotografií s dobovými.

2. lekce

Ve druhé lekci studenti diskutují o smrtící mašinérii v táborech a o dalších souvisejících tématech. Cílem této hodiny je zabývat se transportem z různých úhlů pohledu. Pro lepší pochopení těchto událostí se používají další zdroje jako svědectví.

Osvětimské album dokumentuje skupinu Židů, kteří právě přijeli do tábora, výstup z vlaku a selekci, která pro některé znamená proměnu ve vězně a pro většinu okamžitou smrt.

Tato lekce je ohraničena limity alba. Proto se nebudeme zabývat samotným procesem zabíjení, který následoval okamžitě po vyfotografování. Součástí naší teorie vzdělávání je zaměřit se na boj o přežití a na dilemata, které měli lidé v době holocaustu. **Doporučujeme nepoužívat fotografie znázorňující smrt.**

Fotografie nám umožní lépe pochopit situaci obětí, které nevědí a nechápou, co je očekává. Přestože se jedná o události z doby minulé, byli to lidé, kteří tyto události způsobili a tak je historický odkaz stále aktuální.

K učebnímu textu je přiloženo několik příloh na různá témata: vývoj konečného řešení, objevení alba ve dnech osvobození, koncentrační a vyhlazovací tábor Osvětim, článek o fotografiích jako historickém dokumentu. „Poznámky pro učitele“ uvedené na konci každé dílčí části obsahují náměty k diskusi.

Plán 1. lekce

Tato vzdělávací jednotka je otevřenou úvahou o funkci alba, protože celá učební jednotka je vytvořena na základě fotografií Lili Jacob a její rodiny.

- **Jaké fotografie se většinou objevují v albech? Jaké události dokumentujeme?**

***Poznámka pro učitele:** Rodinné události: narozeniny, výlety, pikniky, srazy, fotografie novorozenců a další momenty, které jsou pro nás drahé.*

- **Prohlížíte si rádi alba? Proč? Co se může z fotografií o vás dozvědět cizí člověk?**

***Poznámky pro učitele:** Cizí lidé se o nás mohou dozvědět to nejdůležitější, o rodině, o společnosti, o náboženství – o naší identitě.*

Fotografie též obsahují historický kontext. Album, kterým se budeme zabývat, vypovídá o Lili Jacob. Co očekáváte, že v takovém albu uvidíte? Abychom mohli odpovědět na tyto otázky, následují další informace.

Lili se narodila v roce 1926 v malém městě Bilke v tehdejším Československu.

- **Co charakterizuje rodinné fotografie z počátku 20. století a dnešní fotografie?**

***Poznámky pro učitele:** V polovině 20. století se lidé fotografovali méně než dnes, velmi často se rodiny odebraly do profesionálního fotografického studia. Pro tuto příležitost se lidé slavnostně oblékli a pózovali před kamerou. Většina fotografií je černobílá.*

Lili byla mladá židovská žena. Fotografie v albu byly zhotoveny v roce 1944.

- **Změní tato informace vaše očekávání týkající se alba?**
- **Co se stalo s většinou evropského židovstva během začátku 40. let?**

Abychom mohli odpovědět na tuto otázku, musíme definovat, co je holocaust, a seznámit se se základními fakty.

Holocaust

Holocaust bylo vyvraždění přibližně šesti milionů Židů nacisty a jejich spojenci. Od německé invaze do Sovětského svazu v létě roku 1941 do konce války v květnu 1945 usilovalo nacistické Německo se svými spojenci o vyvraždění každého Žida v jimi ovládaném prostoru. Vzhledem k tomu, že nacistická diskriminace Židů začala s Hitlerovým nástupem k moci v lednu 1933, považují mnozí historici tento moment za počátek éry holocaustu. Židé nebyli jedinými oběťmi Hitlerova režimu, byli však jedinou skupinou, kterou se nacisté snažili vyhladit úplně. Němci vraždili Židy různými způsoby, založili speciální koncentrační tábory s vyhlazovací funkcí. Největší a nejznámější je Osvětim-Březinka (Auschwitz-Birkenau) v okupované Polsku. Židé z celé Evropy – Polska, Německa, Československa, Maďarska, Francie, Itálie, Nizozemí, Belgie, Řecka, Norska a dalších zemí – byli posíláni právě sem na smrt.

Poznámka pro učitele: Přílohy na stranách 22–27 poskytují širší historický kontext.

Poslední den Pesachu roku 1944 bylo Židům z malého městečka Bilke v Karpatech pod maďarskou správou nařizováno se shromáždit na dvorku synagogy. Lili Jacob s rodinou byla poslána do přeplněného ghetta Berehovo, kam se shromáždilo 10 000 Židů z Berehova a blízkého okolí. O sedm dní později byly vypravěny čtyři transporty mužů, žen a dětí do Osvětimi-Březinky, kam dorazily 26. května. Jedním z těchto transportů přijela i Lili Jacob a její rodina.

V albu najdeme fotografie Lili, jejích mladších bratrů, babičky a dědečka na rampě v Osvětimi-Březince. Fotografie nebyly pořízeny na rodinné dovolené či výletě. Autory jsou dva fotografové SS v Osvětimi-Březince. (viz fotografie 1–4)

- Proč vůbec fotografie vznikly? Jak se k nám dostaly?

Pokračujme v příběhu Lili.

- Co se stalo Lili a její rodině po příjezdu do tábora, poté co se otevřely dveře vlaku?
- Jaké informace můžeme získat na základě těchto fotografií? Můžeme tyto informace považovat za historické?

Poznámka pro učitele: Na základě fotografií je možno dojít k závěrům, ale pro historické upřesnění jsou nutné další zdroje.

- Jaké fotografie z holocaustu znáte? Kdo je vyfotografoval? Může být fotograf objektivním zdrojem informací?

Poznámka pro učitele: Většina známých fotografií je černobílá a fotografovali je nacisté.

Fotografie vytváří jeden z historických zdrojů. Tak jako jiné zdroje jsou subjektivní, neúplné a manipulovatelné (využití světla a stínu, zaostření, oříznutí atd.) Fotografie se musí kombinovat s dalšími zdroji pro dosažení úplného obrazu.

V této lekci se seznámíme s fotografiemi z Osvětimského alba a jejich prostřednictvím se dozvíme o osudu Lili Jacobové, její rodině a dalších Židech, kteří přijeli do Osvětimi. Přečteme také krátké ukázky výpovědí přeživších a velitele tábora Rudolfa Hoesse.

Poznámka pro učitele: Další informace jsou součástí Přílohy č. 3 na straně 27.

Plán 2. lekce

V této vzdělávací jednotce budeme sledovat cíle nacistického Německa a smrtící mašinérie tábora v Osvětimi-Březince prostřednictvím fotografií. Do této lekce jsme vybrali fotografie, které se zaměřují na čtyři stádia života v Osvětimi-Březince:

1) Příjezd - 2) Selekcce - 3) Proměna ve vězně (pro menší část Židů) - 4) Cesta do plynových komor (pro většinu Židů)

Výpovědi a další primární zdroje podporují hlasy těch, kteří žili v období holocaustu a zdůrazňují důležitost fotografií. Skrze fotografie se postupně seznámíme s osudem lidí od nástupu do vlaku až k proměně ve vězně, nebo je budeme doprovázet na poslední cestě.

Úvodní otázky pro diskusi ve třídě

- Co je to Osvětim? Co symbolizuje? Co se zde stalo?

Poznámka pro učitele: Je důležité zdůraznit, že se jednalo o koncentrační i vyhlazovací tábor. Stala se symbolem holocaustu, protože většina zavražděných byla ze všech částí Evropy a protože systém vraždění se stal průmyslem smrti.

- Navštívil někdo z vás Osvětim? Můžete se podělit o dojmy?
- Jaké fotografie z Osvětimi již znáte? Popište je. Jak se cítíte při pohledu na tyto snímky?
- Proč je důležité rozlišovat mezi Osvětimí v době války a dnes?

Poznámka pro učitele: Dnešní Osvětim je muzeum, proto při návštěvě neuvidí žáci stejné skutečnosti jako v době, kdy zde stál opravdový koncentrační a vyhlazovací tábor. Některé budovy jsou zrekonstruované, jiné zbourané, další místa jsou zarostlá travou apod.

Příběh na fotografiích 1–4

Lili Jacob s rodinou přijela do Osvětimi-Březinky 26. května 1944. Společně s nimi přijeli tisíce Židů z Lilina rodiště a dalších měst.

Podívejme se na fotografie dokumentující příjezd do Osvětimi (žákům se promítnou fotografie 1–4)

prarodiče Lili - Avraham a Sheindele

Siddy Millerová

bratři Lili - Jisrael (Sril) a Zelig

Chana Goldbergová, Chaja Halpertová

Zamyšlení k fotografiím 1–4

- Na fotografii číslo 3 je Siddy Millerová, která právě vystoupila z vlaku. Co ví o místě, na kterém se ocitla?
- Co ví Channa Goldbergová? Co si představuje Chaya Halpert? Obě jsou na fotografii číslo 4.

Poznámka pro učitele: Dnes při vyslovení jména Osvětim následuje okamžitá asociace, ale tito lidé? Co se můžeme z fotek dozvědět o jejich znalosti místa, na které přijeli? Fotografie zobrazují okamžik příjezdu do Osvětimi-Březinky. Další zdroje nám ozřejmí, co si lidé mysleli při cestě do tábora.

Další zdroje:

- Poslední dopisy a poznámky vypovídající o myšlenkách a pocitech Židů na jejich cestě do vyhlazovacích táborů. Dopisy vyhazovali z oken vlaku a byly nalezeny po celé Evropě, jejich prostřednictvím můžeme více porozumět osudu těchto lidí. Příbuzní darovali některé dopisy, které byly nalezeny náhodnými chodci, sousedy a podobně. Jad Va-šem některé dopisy shromáždilo a publikovalo.
- Svědectví deportovaných do táborů.

Oběti obvykle nechápaly, že jsou na cestě vstříc smrti a jejich zkušenosti jsou ovlivněny tímto faktem.

Na cestě do Osvětimi - dopisy na rozloučenou

Neznámý Žid vyhodil následující vzkaz pro příbuzné žijící ve varšavském ghettu z okna vlaku směřujícího do vyhlazovacího tábora Osvětim.

Plonsk, 16. prosince 1942

Prosím vhodě tento dopis do nejbližší poštovní schránky. Je ráno. Jedeme s celou rodinou vlakem. Odjždíme s prvním transportem. Plonsk je čistý.* Pozdravujte od nás Bamovi, bydlí na ulici Niska 6.

S pozdravem, [1]

* Pozn.: Čistý = bez Židů, německý výraz

Další dopis byl nalezen u vlaku, který směřoval do Osvětimi. Napsal jej Žid David rodině žijící ve varšavském ghettu.

Legionowo, 16. prosince 1942

Dodatečná platba – 18 grošů, Varšava, ul. Nalewki 47/19

Prosím vás o odeslání tohoto dopisu. Dnes jsme odjeli z Plonsku, celá rodina, všichni Židé. Dáváme na vědomí, že jedeme na svatbu.*

*Nashledanou,
David [1]*

* Pozn.: Svatba znamená vyhlazení. Židé používali určité výrazy v jidiš nebo hebrejštině, aby obešli německou cenzuru a mohli vyjádřit své myšlenky a plány.

[1] Last Letters from the Shoah (Poslední dopisy z holocaustu), redigoval Zwi Bacharach (Jeruzalém: publikace Jad Va-šem a Devora Publishing, 2004) str. 92, 93.

Na cestě do Osvětimi - osobní svědectví

Cecilie Klein-Pollack - narodila se v roce 1925 v Jasině, v Československu (oblast byla v té době pod maďarskou správou), jela stejným vlakem jako Lili Jacob. Z Osvětimi byla převezena do tábora Holleischen (Holýšov) v Sudetech a tam se dočkala osvobození britskou armádou. V srpnu 1945 se vdala a stala se matkou tří dětí. V současné době žije ve Spojených státech amerických.

Bylo nás kolem osmdesáti v jednom vagoně. Vlak byl pro dobytek, nejednalo se o běžný vlak. Byl to dobytčák, ve kterém jsme se málem udusili... místo záchodů jsme dostali několik kbelíků. Několikrát jsme během cesty stavěli a oni řekli švagrovi...Švagr byl s námi, taky starší sestra a jejich malý Danny, moje máma a já. Byli jsme všichni pohromadě v jednom vlaku, mladší sestru odvezli již dříve z Jasiny, ta s námi nebyla...Když jsme po dlouhé době zastavili, nařídili švagrovi, aby vynesl plné kbelíky a naplnil je vodou. Ze stejných kbelíků, kam jsme vykonávali potřebu, jsme museli pít vodu....a pak švagra varovali, že pokud někdo uteče, tak nás všechny zastřelí...Moje maminka se snažila být u mě co nejbliž a objímala mě a chlácholila - nevěděli jsme, co nás čeká, že nás zabijí. Pamatuji si, nikdo nedokázal pochopit, že budou schopni vraždit malé děti. [2]

Livia Lieberman - narodila se v městě Oradea, v Transylvánii v roce 1922. Po několika měsících mučení maďarskou policií v ghettu, kde byla uvězněna, od května 1944 následoval pobyt v Osvětimi-Březince.

Naložili 70 až 75 lidí do malého nákladního vagonu, obklopovalo je šízravé vedro bez kapky vody. Okna zavřená, vagon zaplombovaný. Vlaky se dávaly pomalu do pohybu, cesta se zdála nekonečná. Lidem, kteří byli uvězněni uvnitř se zdálo, že toto utrpení nikdy neskončí. Žádný z maďarských četníků neprojevil sebemenší soucit a ochotu pomoci. Ba právě naopak, jakmile se naskytla příležitost, tak ještě přidávali k našemu utrpení. Lidi se dusili a prosili o otevření oken na několik minut. Tito antisemitští policisté byli ochotni otevřít okno pouze za úplatek – zlaté hodinky za 5 minut čerstvého vzduchu. Výkřiky z ostatních vagonů prozrazovali, že smrt některých byla způsobena udušením a dehydratací organismu. Malé děti plakaly, protože měly hlad, žízeň, nemohly dýchat. Strašlivá cesta do Země Smrtihlava, do krematoria v Osvětimi, trvala čtyři dny. [3]

Eliasz Skoszylas - narodil se v Szemeisieze v roce 1916. Přijel do Osvětimi-Březinky v roce 1943 z bedzinského ghetta. Odtud byl zavlčen do pobočného koncentračního tábora Gintergrube. V posledních měsících války kopal zákopy v Grietenbergu.

Slova nedokážou vyjádřit tragédii, která se odehrála. Vládl zde nepopsatelný chaos. Hnali nás jako dobytek a přitom kleli a křičeli na nás. Sténání utiskovaných lidí se mísilo s pláčem dětí a naříkáním žen. Bohužel naříkání neobměkčilo svědomí těchto bestii v pánské konfekci. Byli naprosto lhostejní a pracovali jako vraždící mašinerie. Házeli nás do vagonů jako pytle hadrů. Bez jídla, za strašného zápachu a nedostatku vzduchu jsme se vlekli žízniví a bez naděje. Zdálo se, že naše cesta nikdy neskončí. [4]

Imre Kertesz - narodil se roku 1922 v Budapešti, Maďarsku. V roce 1944 byl deportován do Osvětimi a za tři dny do Buchenwaldu. Po válce pracoval jako novinář a překladatel německé literatury a filozofie. Kerteszovi byla v roce 2002 udělena Nobelova cena za literaturu.

Svítání venku bylo chladné a voňavé, nad širými pláněmi chuchvalce šedé mlhy, a vtom znenadání, ostře jako tón trubky, je odkudsi prořízl ostrý, tenký, rudý paprsek a já jsem pochopil, že právě vidím východ slunce. Bylo to krásné a vlastně zajímavé: doma touhle dobou zpravidla ještě spím. Spatřil jsem taky před sebou, vlevo, nějakou budovu, zastrčenou staničku nebo snad předzvěst většího nádraží. Byla docela malá, šedá a dosud naprosto liduprázdná, se zavřenými okny a s tou směšně strmou střechou, jaké jsem tady cestou viděl už včera: před mýma očima se z té mlhy vyloupil a zpevnil její obrys, její šed' se proměnila ve fialovou a okna se současně s dopadem prvních slunečních paprsků zaleskla rudě. Všimli si toho i jiní a sám jsem o tom taky řekl zvědavcům za svými zády. Ptali se, jestli tam nevidím název obce. Viděl jsem v tom rozbřesku dokonce dvě slova, na užší straně budovy proti směru naší jízdy, na zdi pod střechou: tím špičatě vykrouženým německým písmem tam bylo

[2] United States Holocaust Memorial Museum, interview s Cecilíí Klein-Pollack, 7. května 1990, RG-50-0300107

[3] Livia Lieberman, archiv Jad Va-šem, M49 E/80.

[4] Eliasz Skoszylas, archiv Jad Va-šem, M49 E/227.

napsáno „Auschwitz-Birkenau“, s dvojitým vlnitým spojovníkem uprostřed. Marně jsem pátral ve svých zeměpisných vědomostech a moudřejší nebyli ani ostatní. [5]

Primo Levi - narodil se v Turínu v Itálii v roce 1919. V lednu 1944 ve věku 24 let ho zajala italská fašistická milice a odvezla do Osvětimi. 27. ledna 1945 po osvobození tábora Rudou armádou se vrátil do Itálie. Je autorem mnoha knih o Osvětimi, které se staly klasikou. Mezi nimi i kniha „Je-li toto člověk“, ze které je následující citace. Primo Levi spáchal v roce 1987 sebevraždu.

Dvířka se za námi okamžitě zavřela, ale vlak se dal do pohybu až večer. S úlevou jsme se dověděli místo našeho určení – Osvětim: jméno, které tenkrát pro nás nemělo žádný obsah, nějaký kus této země se tak nicméně musel jmenovat.

Škvírou jsme zahlédli známá i neznámá jména rakouských měst – Salcburk, Vídeň, potom českých, a nakonec polských. Večer čtvrtého dne začala být citelná zima, vlak projížděl nekonečnými temnými borovými lesy a očividně stoupal. Všude spousta sněhu... Když vlak zastavil, nikdo se už nepokoušel navázat spojení s vnějším světem, cítili jsme se už na „na druhé straně“. Přišla dlouhá zastávka v polích, potom se vlak velice pomalu rozjel a transport se definitivně zastavil za noci uprostřed temné a mlčenlivé pláně. [6]

Práce ve třídě a ve skupinách

Po práci s fotografiemi a během četby výpovědí se studenti budou zabývat následujícími tématy ve třídě nebo ve skupinách a budou hledat odpovědi na následující otázky:

- Jaké jsou podmínky popisované ve svědectvích?
- Jaké jsou zápachy a zvuky?
- Co se stalo s pojmem času? Jak je popsán?
- Vědí deportovaní něco o cíli cesty?

Poznámka pro učitele: Otřesné fyzické podmínky: tlačence, nedostatek vzduchu, nedostatek soukromí pro hygienu, stejné kbelíky na vodu a vykonávání potřeb. Všude se vine nevábný zápach a křik lidí provázející úmrtí dospělých i dětí. Někdy se též mísí s řvaním vojáků. Většina lidí neměla nejmenší poněti o cíli cesty. Jen pár jedinců znalo místo určení. Podle výpovědí Imre Kerteseze a Prima Leviho jméno Osvětim pro ně nic neznamenal, tato neznalost jim poskytla vlastně i přechodný pocit bezpečí.

Svědci vypovídali z pohledu vězňů, kteří byli deportováni vlakem. Následuje svědectví z jiného úhlu. **Tadeusz Borowski** byl polský vězeň, který byl zavřen za činnost v odboji. Pracoval v „Komandu Kanada“* a popisuje příjezd vlaku do tábora:

„Přijíždí transport,“ někdo řekl. Vidíme vlaky v zatáčce, dobytčáky jedou k nám, z lokomotivy se vyklání strojevůdce, mává a píská na píšťalku. Lokomotiva píská s křikem, dýmem, vagony se pomalu přibližují k rampě. V zatarasených malých oknech se objevují tváře bledých, chřadnoucích, vyčerpaných tváří, ustrašené ženy, neoholení muži. Zírají v úžasu na zastávku. A pak se najednou uvnitř vagonu hýbají a tlačí se proti dřevěným prknům. „Vodu! Vzduch!“ – zoufale křičí. [7]

* Pozn.: Když vlak přijel, vězni byli přinuceni ponechat zavazadla na rampě. Pracovníci „Komanda Kanada“ byli přinuceni shromáždit zavazadla, roztrždit a dát je do skladu do pobočky „Kanada“ – nazývané tak podle bohatství, které je tradičně s Kanadou spojováno. Z Kanady putovaly cenné věci do Třetí říše. Tato skupina nucené práce byla založena v létě 1942 v Osvětimi. V lednu 1943 muže z „Kanady“ převedli do Birkenau. Počet vězňů v této skupině se zvyšoval tak, jak přijíždělo do tábora více transportů. Nejvíce v Komandu Kanada pracovala asi tisícovka mužů a žen.

[5] Imre Kertész, Člověk bez osudu, Academia 2003, str. 58–59, přeložila Kateřina Pošová.

[6] Primo Levi, Je-li toto člověk, Sefer 1995, str.16–17, přeložila Drahoslava Janderová.

[7] Tadeusz Borowski: This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen (Dámy a pánové, do plynu tudy prosím) (Londýn: Penquin 1976, str. 36)

Příjezd do Osvětími - osobní svědectví

Cecilie Klein-Pollack - narodila se v roce 1925 v Jasině, v Československu (oblast byla v té době pod maďarskou správou), jela stejným vlakem jako Lili Jacob. Z Osvětími byla převezena do tábora Holleischen (Holýšov) v Sudetech a tam se dočkala osvobození britskou armádou. V srpnu 1945 se vdala a stala se matkou tří dětí. V současné době žije ve Spojených státech amerických.

Dojeli jsme do Osvětími. V okamžiku, kdy se otevřeli dveře, objevili se vězni v pruhovaných uniformách. Přišli k našemu vlaku a začali na nás křičet, ať okamžitě všechno odložíme a jdeme. Švagr měl snad zázrakem ještě u sebe hodinky. Zeptal se: „Co se to tu děje?“ Zezdola se ozýval nářek a křik v němčině... Starší sestra se okamžitě po otevření dveří vrhla z vlaku, protože Danny plakal a dusil se, cesta vlakem byla strašlivá, hrozná. Lidé omdlívali. Dávali jsme jim přičichnout k čichací soli, aby se probrali. Je nemožné popsat průběh cesty, byli jsme šťastní, že jsme dojeli. Mysleli jsme si: „Tak jsme tady, nic horšího nás už nemůže potkat.“ [8]

Helena Cytron (po válce Ziporah Tahori) se narodila roku 1922 v Československu. Na jaře r. 1942 jako dvacetiletá byla deportována do Osvětími jedním z prvních transportů ze Slovenska. V táboře se dostala do různých pracovních skupin, mezi jinými i do „Komanda Kanada“. Díky této práci se jí podařilo zachránit sestru Šošanu. V roce 1945 společně se sestrou šly na pochod smrti a po osvobození emigrovaly do Izraele. Měla 2 děti a žila v Tel Avivu až do své smrti v roce 2006.

Hned jak jsme přijeli do Osvětími, začali na nás křičet: „Alles Raus!“ „Všichni ven, rychle!“ Všechno se seběhlo rychle za velkého křiku. Když jsme se vzpamatovali a konečně byli schopní se postavit na nohy, které ztvrdly po dlouhém sezení, začali nás bít. Od okamžiku, kdy jsme se dostali ke dveřím, nás bili rákoskami za pomalý pohyb, všude kolem nás esesáci a psi. Když jsme se dostali z vagonu, přikázali nám odevzdat zbylé šperky – drobné náušnice, hodinky. [9]

Batya Druckmacher - narodila se v Lodži v roce 1914. Před válkou byla v domácnosti a v lodžském ghettu se starala o děti. Do Osvětími-Birkenau přijela v roce 1944, přežila pobyt v Osvětími, Bergen-Belsenu, pracovní tábory v Německu a Dachau.

20. října 1944 poslali všechny Židy z ghetta do Osvětími. Přijeli jsme pozdě v noci a seděli ve vagoněch až do šesti hodin ráno. Z dálky jsme viděli, jak odvádějí bosé a vyholené muže na práci. Žebrali o kousek chleba, netušili jsme, že se za několik dní ocitnem na jejich místě. Mezi lidmi vypukla panika. Lidé křičeli a německý kápo je švihal holí po chodidlech. Hodili jsme jim chleba, aniž bychom si všimli kápů se psy, kteří procházeli kolem. [10]

Feige Sauberman - narodila se v Klementově v roce 1922. Byla deportována z nucených prací pro BMW v Mnichově do Osvětími. Po Osvětími byla vězněna v Bergen Belsenu a dalších třech táborech až do osvobození.

18. května 1944 jsme přijeli do Osvětími. Byla noc. Přes utrpení a beznaděj, kterou každý pociťoval, jsme se zajímali o náš další osud. Naším jediným zdrojem informací byli esesáci, kteří nás doprovázeli do Osvětími. Odpovídali vyhybavě. Když jsme viděli kouřící komín, ptali jsme se, co je to za továrnu. Cynicky se nám vysmáli a řekli, že je to kantýna, kde vaří kávu pro dělníky. Když jsme se dostali blíž, okamžitě jsme pochopili, o jaký druh kantýny se jedná. [11]

Imre Kertesz - narodil se roku 1922 v Budapešti, Maďarsku. V roce 1944 byl deportován do Osvětími a za tři dni do Buchenwaldu. Po válce pracoval jako novinář a překladatel německé literatury a filozofie. Kerteszovi byla v roce 2002 udělena Nobelova cena za literaturu.

Potom už mě probudil okolní rozruch a pohyb. Venku teď už svítilo slunce naplno. Vlak zase pokračoval v jízdě. Zeptal jsem se kluků, kde jsme, a říkali, že pořád na stejném místě, zrovna jsme se rozjeli: takže mě zřejmě probudilo právě to trhnutí, zdá se. Ale teď už není pochyb, dodali, vpředu jsou vidět továrny a nějaká

[8] United States Holocaust Memorial Museum, interview s Cecilíí Klein-Pollack, 7. května 1990, RG-50-0300107

[9] Helena Cytron, archiv Jad Va-šem 03/6766, VT 185.

[10] Batya Druckmacher, archiv Jad Va-šem, MIE/555.

[11] Last Letters from the Shoah (Poslední dopisy z holocaustu), redigoval Zwi Bacharach (Jeruzalém: publikace Jad Va-šem a Devora Publishing, 2004) str. 92, 93.

osada. Za chvíli hlásili od okna, a taky jsem si toho všiml sám podle rychlého střídání světla a stínu, že jsme projeli jakousi klenutou bránou. Za další chvíli se vlak zastavil a lidé od oken oznamovali velice rozčileně, že vidí stanici, vojáky, lidi. Mnozí se začali ihned sbírat, oprašovat, někteří, hlavně ženy, se chvatně upravovali, česali. Naproti tomu zvenčí jsem slyšel blížící se údery, rachot, řinčení dveří, změť hlasů a pokřikování lidí valících se z vlaku, takže jsem musel uznat: není pochyb, jsme u cíle, opravdu. Měl jsem docela přirozeně radost, cítil jsem však, že jinou, než jakou bych měl dejme tomu včera nebo spíš předevěčím. Potom to zarachotilo i na dveřích našeho vozu a kdosi, asi jich bylo víc, odšoupl ty těžké dveře.

Nejdřív jsem zaslechl jejich hlasy. Mluvili německy nebo jakýmsi jazykem němčině velice podobným, a zřejmě všichni najednou. Pokud jsem tomu rozuměl, přáli si, abychom vystoupili. Místo toho však jakoby se spíš oni drali nahoru mezi nás, prozatím jsem neviděl nic. Ale hned se rozneslo, že kufry a zavazadla zůstanou, kde jsou. Později – vysvětlovali, překládali a šířili tu zprávu kolem dokola – všichni dostanou samozřejmě zpět, co komu patří... Konečně jsem spatřil zdejší lidi. Byl jsem velice překvapen, vždyť jsem je koneckonců teď viděl poprvé v životě – alespoň takhle zblízka – opravdové trestance v pruhovaných mundúrech zločinců, s lebkami dohola ostráhanými, s kulatými čepicemi. [12]

Příjezd do Osvětimi na fotografiích 5–10

[12] Imre Kertész, *Člověk bez osudu*, Academia 2003, str. 58–59, přeložila Kateřina Pošová.

Práce ve třídě a ve skupinách

Při prohlížení fotografií a během četby osobních svědectví pamětníků budou studenti hledat odpovědi na následující otázky:

- Co se můžeme dozvědět o tom, jak chápou přijíždějící místo, kde se ocitli?

Poznámka pro učitele: Přivezli s sebou zavadla, kartáčky na zuby, oblečení, nádobí. Mysleli si, že mají být přestěhoováni, a tak sbalili všechny věci, o kterých si mysleli, že jsou důležité včetně cenností na podplácení.

- Jak popisují prostředí, tempo, zvuky a zápachy se kterými se při příjezdu setkávají?
- Jak můžete vysvětlit rozdíly ve výpovědích Heleny Cytron a Batyi Druckmacher o velmi agresivním jednání Němců při příjezdu a tím, co vidíte na fotografiích?

Poznámka pro učitele: Důležité je uvědomit si motivaci fotografů, důvody proč fotografie znázorňují určité skutečnosti a realitu. Pro úplný obraz je nutné pracovat s výpověďmi obětí. K některým transportům se Němci v rámci vytváření iluze chovali nenásilně.

- Proč se nacisté chovali tak jak se chovali? Proč křičeli a prováděli vše rychle?

Poznámka pro učitele: Zběsilé tempo nedávalo prostor pro přemýšlení. Lidé pouze plnili příkazy. Nezbyval čas na pochopení situace nebo odpor. Toto chování bylo součástí procesu dehumanizace a vyhovovalo pachatelům.

- Jak a proč Němci klamali oběti o skutečné situaci?

Poznámka pro učitele: Němci se snažili, aby celý proces vypadal co nejvíce „normální“. Bylo také důležité skrývat celý proces před okolním světem. Někdy dovolili deportovaným odeslat pohlednice, ve kterých hovořili o budoucnosti. Sanitka Červeného kříže dodávala pocit bezpečí, ve skutečnosti skrývala konzervy s vločkami Cyklonu B.

Proces selekce na fotografiích 11–17

Proces selekce - osobní svědectví

Cecilie Klein-Pollack - narodila se v roce 1925 v Jasině, v Československu (oblast byla v té době pod maďarskou správou). Jela stejným vlakem jako Lili Jacob. Z Osvětimi byla převezena do tábora Holleischen (Holýšov) v Sudetech a tam se dočkala osvobození britskou armádou. V srpnu 1945 se vdala a stala se matkou tří dětí. V současné době žije ve Spojených státech amerických.

Švagr se jich zeptal: „Co se to tu děje?“ Nikdo mu neodpověděl. Měl ještě hodinky, dal mu je, zatímco sestra byla dole a já zůstala v blízkosti maminky.

Řekl: „Pokud máte děti, pošlete je od sebe ke starším lidem, nebo k ženám s dětmi, protože ženy s dětmi a starší lidé budou zabiti. Zabijí je hned ten večer, kdy přijedou. Tato skupina nemá šanci na přežití.“ Nemohla jsem tomu uvěřit, stejně tak moje máma. Rozběhla se dolů k sestře a já s ní. Obrátila se na ni: „Holčičko moje, právě jsem zjistila, že matky s dětmi to budou mít jednoduché. Je přece jasné, že se postarají právě o ně. Ale bezdětné pošlou na tvrdou práci a to, jak dobře víš, nepřežiju. Ty jsi mladá, určitě přežiješ.“ A než se sestra stačila rozkoukat, babička jí vzala vnoučka z náručí. A následně ji přiřadili do skupiny dětí a žen. [13]

Livia Lieberman - narodila se v městě Oradea, v Transylvánii v roce 1922. Po několika měsících mučení maďarskou policií v ghettu, kde byla uvězněna, od května 1944 následoval pobyt v Osvětimi-Březince.

Řekli nám, abychom nechali zavazadla ve vagonech. Staré lidi shromáždili na jednu stranu, mladší na druhou, ženy a muže zvlášť. Rozdělili děti od matek, manželky od manželů. Nesměli jsme se rozloučit a tak jsme opustili naše drahé bez jediného slůvka. Tloukli nás, bili nás bez slitování. [14]

Batya Druckmacher - narodila se v Lodži v roce 1914. Před válkou byla v domácnosti a v lodžském ghettu se starala o děti. Do Osvětimi-Březinky přijela v roce 1944, přežila pobyt v Osvětimi, Bergen-Belsenu, pracovní tábory v Německu a Dachau.

Jeden z trýznitelů se mě zeptal, či je dítě, které stojí vedle mě. Sestra mě chtěla zachránit, a tak řekla, že dítě je její. Křičela jsem, že dítě je mé, ale zmlátili mě za lež. Odvedli mé dítě a sestru... [15]

[13] United States Holocaust Memorial Museum, interview s Cecilíí Klein-Pollack, 7. května 1990, RG-50-0300107.

[14] Livia Lieberman, archiv Jad Va-šem, M4 9E/80.

[15] Batya Druckmacher, archiv Jad Va-šem MIE/555.

Regina Widawska - narodila se v Lodži 1913. Před válkou pracovala jako sestra v židovské nemocnici v Lodži. Do Osvětimi-Birkenau přijela v srpnu 1944 z lodžského ghetta. Po evakuaci z Osvětimi byla v táborech Freiburg a Mauthausen.

Dvacátého osmého srpna nás poslali do Osvětimi. Když se otevřeli dveře vagonů, „Kanadané“ se okamžitě objevili. Tak se říkalo Židům, kteří pracovali ve skladu. Prikázali nám nechat všechno ve vagoněch a odevzdat cennosti. Pochopili jsme, že nás zabijí. Hodila jsem na zem zavazadla, ale maminka se nechtěla vzdát batohu. Museli jsme se seřadit do zástupu, stála jsem blízko maminky. Jeden z „Kanadanů“ se ke mně přitočil a řekl mi: „Odejdi od mámy, za dvě hodiny už nebude žít.“ Maminka nás slyšela. Než jsem si uvědomila význam jeho slov, esesák mě odstrčil na jednu stranu a maminku na druhou. Okamžitě zorganizovali selekci a maminku jsem již nikdy neviděla. [16]

Eliasz Skoszylas - narodil se v Szemeisieze v roce 1916. Přijel do Osvětimi-Březinky v roce 1943 z bedzinského ghetta. Odtud byl zavlčen do pobočného koncentračního tábora Gintergrube. V posledních měsících války kopal zákopy v Grietenbergu.

Gestapák, který všechno řídil, si počínal tak obratně, že jsme vůbec nechápali, oč tu běží. Okamžitě poslal starší lidi a děti do aut, která je odvážela přímo do krematoria. Nevím, co se v těchto autech dělo. Nebyl jsem schopen cítit a uvnitř ve mně všechno zemřelo. [17]

Olga Elbogen vypráví:

Stála jsem se starší sestrou vedle mladší sestry. Nás dvě poslali napravo, nestačili jsme se rozloučit s mámou a mladšími sourozenci. Měli jsme u sebe nějaké jídlo z domova, dala jsem je mámě a řekla: „Uvidíme se večer.“ A to bylo vše, už jsem je nikdy neviděla. Atmosféra v Osvětimi byla napnutá, jakou jsme do té doby nepoznali. [18]

Práce ve třídě a ve skupinách

Po práci s fotografiemi a přečtení osobních svědectví pamětníků je důležité studenty seznámit s částí výpovědi Rudolfa Hoesse*, bývalého velitele tábora Osvětim, tak, jak byla zaznamenána při procesu s hlavními německými válečnými zločinci v dubnu 1946.

Během celého období do roku 1944, některé operace byly prováděny v nepravidelných intervalech... Každá expedice probíhala po dobu čtyř až šesti týdnů. Během této doby přijížděly každý den vlaky s 2 000 osob. Tyto vlaky přesunuli na jinou kolej do Birkenau a lokomotivy jely zpátky. Personál, který doprovázel transport, musel okamžitě opustit prostor poté, co personál tábora přebral vězně.

Dva lékaři – důstojníci SS přezkoumávali schopnost pracovat. Vězni schopní práce někdy odpochovali do Osvětimi a někdy do Birkenau. Neschopní práce byli nejdříve odvezeni do provizoria a později do nově postaveného krematoria. [19]

* Pozn.: Rudolf Hoess (1900–1947) se narodil v německém Baden-Badenu. Dobrovolně sloužil v německé armádě během první světové války i když nedosáhl požadovaného věku. Mezi lety 1934–1938 Hoess vedl koncentrační tábor Dachau. V květnu 1940 byl převelen do Osvětimi, kde se aktivně podílel na organizaci a zahájení provozu tábora, kterého se stal velitelem. V roce 1941 na rozkaz Himmlera založil Hoess nový tábor v blízkosti obce Osvětim, v Březince. Tento tábor je známý pod názvy Auschwitz-Birkenau, Osvětim-Březinka, Osvětim 2, nebo Osvětim-Birkenau. Od léta 1941 do listopadu 1943 Hoess řídil vyhlazování Židů z celé Evropy. Byl iniciátorem použití Cyklonu B za tímto účelem. Na konci roku 1943 opustil Osvětim, ale vrátil se a vedl likvidaci Židů z Maďarska. Byl zodpovědný za smrt více než miliónu lidí. Po válce utekl s falešnou identitou, dopaden a uvězněn byl v březnu 1946. Nejvyšší soud ve Varšavě ho odsoudil k trestu smrti, byl oběšen v Osvětimi 16. dubna 1947.

Nyní budou studenti ve skupinách hledat odpovědi na následující otázky.

[16] Regina Widawska, archiv Jad Va-šem, M49E/4123.

[17] Eliasz Skoszylas, archiv Jad Va-šem, M49E/227.

[18] Olga Elbogen, archiv Jad Va-šem, 03/10335.

[19] Z výpovědi Rudolfa Hoesse, Proces s hlavními německými válečnými zločinci, část 11, 4. dubna 1946 – 15. dubna 1946.

- **Co je to selekce? Proč nacisté prováděli selekce?**

Poznámky pro učitele:

Z výpovědí přeživších se dozvídáme o hrůze, bolesti a traumatech. Na základě výpovědí vyvstává otázka, jak to bylo vůbec možné? Kdo byl schopen vraždit? Pohled na pachatele je velmi důležitý. Chladný mechanismus je ve výpovědích přesně popsán.

Při využívání primárních zdrojů je nutné zdůraznit, kdo je svědek, jaké jsou podmínky kolem vzniku svědectví, kdy se odehrává atd. Výpověď Hoese pochází z jeho procesu. Podobné svědectví můžeme najít v diáři, který si vedl během vazby v Polsku.

Osvětím fungovala jako koncentrační i vyhlazovací tábor, pár jedinců bylo vybráno na práci, zbytek odeslán na smrt. Neschopní práce nastoupili na poslední cestu, zejména starší lidé, matky s dětmi.

- **Jaké informace dodávají svědectví k fotografiím?**
- **Jak rychle selekce probíhaly podle svědectví a jak ovlivnily deportované?**

Poznámka pro učitele: Rychlé tempo zaručovalo, že lidé nechápali, co se děje, nestačili se rozloučit s blízkými.

- **Jaké pocity měli lidé během selekcí?**
- **Mnozí přeživší popisují selekce jako největší trauma v životě. Dokážete tuto skutečnost vysvětlit?**

Poznámka pro učitele: Rozdělení rodin a neumožnění rozloučení je velmi bolestné. Mnozí přeživší cítí vinu, že přežili a jiní zemřeli.

- **Co se stalo s židovskými rodinami během selekce? Chápali jednotliví členové dosah svých rozhodnutí?**

Poznámka pro učitele: Rodiny byly rozděleny, některé ženy pomáhaly dcerám a braly k sobě vnoučata. Dcery se připojovaly ke starším matkám, aniž by tušily, že se tím odsuzují k smrti.

- **Jaký byl osud většiny po selekci?**

Poznámka pro učitele: Odpověď na tuto otázku nalezneme ve fotografiích. Většina byla poslána na smrt hned po příjezdu a ostatní vybráni na nucené práce. Další informace naleznete v Příloze č.2.

- **Jak stávající vězňové pomáhali nově příchozím? Jaké morální otázky řešili?**

Poznámka pro učitele: Vězni se snažili naznačit, co se bude dít. Otázka, která před nimi vyvstávala, zněla: „Máme říct vůbec něco?“ Některí byli za varování nových vězňů potrestáni. Tadeusz Borowski řekl: „Zákon tábora zní, že vězni jsou oklamáváni až do hořkého konce.“ Proč?

Proměna ve vězně na fotografiích 18–25

Židovské ženy při nástupu před proměnou ve vězně

Židovské ženy po proměně ve vězně

Židovští muži na konci procesu
jako vězňové

Židovské ženy na cestě do tábora jako
vězeňkyně

Židovští vězni

Židovské vězeňkyně v ženském táboře

Židovské ženy jako vězeňkyně

Židovští vězňové po dezinfekci v „sauně“

Proměna ve vězně - osobní svědectví

Cecilie Klein-Pollack - narodila se v roce 1925 v Jasině, v Československu (oblast byla v té době pod maďarskou správou). Jela stejným vlakem jako Lili Jacob. Z Osvětimi byla převezena do tábora Holleischen (Holýšov) v Sudetech a tam se dočkala osvobození britskou armádou. V srpnu 1945 se vdala a stala se matkou tří dětí. V současné době žije ve Spojených státech amerických.

Tam odešla máma s ostatními, do plynové komory. My jsme se ocitly na jiném místě, musely jsme se svléknout. Všechno nám vzali, nastrkali nás do sprch, nejprve pustili vařící vodu, až nás opařili, a potom naopak studenou. Běhaly jsme a potom nám nejprve oholili vlasy a potom intimní partie... dali nám každé nějaké hadry... Někdo potřeboval velikost 38, ale dostal velikost 52, a obráceně. Když jsme nastoupily do řady, nepoznávaly jsme se. [20]

[20] United States Holocaust Memorial Museum, interview s Cecilíí Klein-Pollack, 7. května 1990, RG-50-0300107.

Helena Cytron (po válce Ziporah Tahori) se narodila roku 1922 v Československu. Na jaře r. 1942 jako dvacetiletá byla deportována do Osvětimi jedním z prvních transportů ze Slovenska. V táboře se dostala do různých pracovních skupin, mezi jinými i do „Komanda Kanada“. Díky této práci se jí podařilo zachránit sestru Šošanu. V roce 1945 společně se sestrou šly na pochod smrti a po osvobození emigrovaly do Izraele. Měla 2 děti a žila v Tel Avivu až do své smrti v roce 2006.

Okamžitě nás vedli k budově, na které bylo napsáno „Sauna“, jinými slovy – koupelna. Hodiny jsme stály v řadě, ještě ve vlastním oblečení a s dlouhými vlasy, choulily jsme se jedna k druhé, pocházely jsme z různých koutů Slovenska, držely jsme se v blízkosti rodaček a tak jsme se cítily bezpečněji. Stály jsme celou věčnost a všimly jsme si, že za domem, za zdí se potácejí přízraky, myslely jsme si, že je to blázinec, který právě otevřeli, a různí šílenci se dostali na svobodu.

Když jsme se dostaly za zeď, pochopily jsme, že my samy jsme se staly podivnými postavami, během chvíleky se z nás stala zvířata, protože jsme se nepoznávaly a ztratily jsme poslední záblesk lidskosti i přátele. Moje nejlepší kamarádka stála vedle mě a já ji nepoznala. Po koupeli nám vytetovali čísla.

Vzali nám všechny cennosti. Byly jsme zvědavé, jakou práci a oblečení dostaneme. Nakonec k nám přišla Židovka, která nesla plnou náruč onucí, které měly nahradit naše civilní oblečení, které nám vzali. Dostala jsem obnošenou černou sukni a krepovou blůzu. Spodní prádlo nedostala žádná. Boty nebyly určeny pro obě nohy. Jedna žena si nemohla boty obout, jak byly úzké. Němec se jí ptal, proč si nebere boty. Když uslyšel její odpověď, zkopal ji tak, že už nevstala. [21]

Primo Levi - narodil se v Turínu v Itálii v roce 1919. V lednu 1944 ve věku 24 let ho zajala italská fašistická milice a odvezla do Osvětimi. 27. ledna 1945 po osvobození tábora Rudou armádou se vrátil do Itálie. Je autorem mnoha knih o Osvětimi, které se staly klasikou. Mezi nimi i kniha „Je-li toto člověk“, ze které je následující citace. Primo Levi spáchal v roce 1987 sebevraždu.

Haftling: naučil jsem se, že jsem haftling. Jmenuji se 174 517, pokřtili nás a až do konce života budeme mít na levé ruce vytetované znamení.

My Italové jsme se rozhodli, že se budeme scházet každou něděli večer v jednom koutě tábora. Brzy jsme to ale vzdali, protože bylo příliš smutné počítat se a zjišťovat, jak nás týden od týdne ubývá a jak jsme čím dál ošklivější a sešlejší. A dalo tolik námahy, udělat těch pár kroků. A pak, když už jsme se sešli, začali jsme vzpomínat a přemýšlet, a tomu bylo lepší se vyhnout. [22]

Práce ve třídě a ve skupinách

Po prohlédnutí fotografií a přečtení výpovědí studenti odpovídají na následující otázky:

- Co se fyzicky stalo vězňům během první hodiny po příjezdu do Osvětimi-Birkenau?

Poznámka pro učitele: Proces proměny lidí ve vězně probíhal velmi rychle jako součást strategie ponížení.

- Podívejte se na fotografie č. 18 a 19. Popište změny, kterými prošla Lili a ostatní od výstupu z vlaku až po východ ze sauny.
- Jaký význam měly tyto změny z německé perspektivy? Jak dehumanizace sloužila pachatelům?
- Jak přeživší popisují chování nacistů a jejich přísluhovačů v táboře?

Poznámka pro učitele: Ve výpovědích se setkáváme s násilím a ženy zdůrazňují fyzické násilí.

- O čem přemýšleli, když přijeli do tábora?

Poznámka pro učitele: Hovoří o tom, že se necítí jako lidé. Levi popisuje snahu italských vězňů se každý týden scházet, po krátké době přestali, protože bylo depresivní vidět, jak jich je každý týden méně.

[21] Helena Cytron, archiv Jad Va-šem 03/6766, VT 185.

[22] Primo Levi, Je-li toto člověk, Sefer 1995, přeložila Drahoslava Janderová, str. 27, 37.

Komando Kanada

O této specifické části tábora Osvětim-Birkenau vypovídal Rudolf Hoess, bývalý velitel tábora Osvětim. Jeho výpověď přečtete studentům a ukažte jim fotografie číslo 26–31.

„V roce 1942 Kanada 1 nezvládala třídění. Ačkoliv se stavěly nové boudy a hangáry a vězni třídili dnem a nocí a počet zaměstnaných lidí se neustále zvyšoval. Až dvacet nákladáků bylo denně naplněno. Přes to všechno se každým dnem kupily hromady zavazadel. Na základě těchto skutečností se v roce 1942 začalo s výstavbou Kanady 2 v západní části stavebního pásma v Birkenau.

Při každé velké operaci došlo k uskladnění, cennosti a peníze byly sbaleny do velkých kufrů a odvezeny nákladními vozy do Hospodářského administrativního centra v Berlíně a následně do Reichsbank, kde bylo vytvořeno zvláštní oddělení pro majetek odebraný Židům.“ [23]

Vězenkyně z jednotky „Kanada“ třídí obsah zavazadel před kasárnami

Pohled na nekonečné haldy tašek a zavazadel, které byly shromažďovány a tříděny

Vězni z „Kanady“ třídí před kasárnami zavazadla

V kasárnách „Kanada“ nebylo dost místa, velké množství věcí se hromadilo na volném prostranství mezi kasárnami

Třídění před kasárnami. Dodávka přivezla nový náklad konfiskovaného zboží

Konfiskované oblečení

Cesta do plynových komor ve fotografiích 32–39

Poslední cesta

Židovské ženy a děti před Krematoriem III

Poslední cesta

Poslední cesta

Poslední cesta

Židé v lese před návštěvou „sprch“, v blízkosti krematoria

Židé v lese před poslední cestou do plynových komor

Matky s dětmi v lese před smrtí poblíž krematoria

Cesta do plynových komor - osobní svědectví

Feiser Silberman

Viděli jsme dlouhé okno přes celou délku obrovské stavby, která byla hermeticky uzavřena širokými železnými mřížemi. Za mřížemi vidíme lidi, které za bití a štěkotu psů odvedli před námi. Tito zoufalí lidé pravděpodobně věděli, co je čeká. Beznadějnými výkřiky a srdceryvnými prosbami se dovolávali Boha a volali své blízké... Potom, co jsme viděli, jsme už nejmenším nepochybovali, že Osvětím je Peklo. [24]

Haya Pomeranz se narodila v Kresniku v roce 1910. Do Osvětimi-Březinky přijela z Majdanku. Dále byla poslána do Bad-Achen a Bergen-Belsenu.

Odebrali matkám děti, všichni sténali, ale nebesa se neotevřela a Bůh nepomohl. Oblaka ronila slzičky, ale nikdo si nevšímal dětského pláče. Odvedli je do plynových komor a do krematoria. Plameny šlehaly do nebe, ale nic se nestalo, protože Bůh a andělé spali. [25]

Práce ve třídě a ve skupinách

Rozhodli jsme se představit náměty pro diskusi. Důležité je nalézt rovnováhu, jakým způsobem budete se žáky hovořit o holocaustu.

• Co mají lidé na fotografiích společného?

Poznámky pro učitele:

Podle nacistické teorie Židé byli odsouzeni na smrt. Přesto v Osvětimi, která fungovala jako pracovní i vyhlazovací tábor, byli někteří Židé přiděleni k nucené práci. Lidé, které vidíme na fotografiích jsou neschopni práce – staří lidé, matky s dětmi a mládež. Ženy, které jsou příslibem dalších generací, a děti, které reprezentují budoucnost.

Smrt Židů nebyla dokumentována. Neexistují památníky ani hroby, kam by mohli pozůstalí chodit. Židé nejsou pohřbeni podle židovské tradice. Proto je důležitá práce jednotlivých obcí, které připomínají oběti.

Jad Va-šem shromažďuje jména obětí a dokumentuje osudy těch, kteří byli zavražděni, i těch, kteří přežili. Další informace najdete na www.yadvashem.org.il

Meir Wieseltier

Slova^[26]

Dva roky před vyhlazením
Nenazývali „vyhlazení“ vyhlazením.
Dva roky před holocaustem
Nic takového neexistovalo.
Jaký byl význam vyhlazení
Dva roky před vyhlazením?
Označení pro něco špatného, co se nikdy nemá stát.
Jaký byl význam slova holocaust,
Dva roky před holocaustem?
Slovo označující velký otřes
Plný neskutečného hluku.

Meir Wieseltier je izraelský básník a překladatel. Narodil se v Moskvě v roce 1941, v roce 1949 se přistěhoval do Izraele. Studoval práva, filozofii a všeobecnou historii. Byla mu udělena Bialikova cena za literaturu v roce 1995 a Izraelská cena za poezii a literaturu v roce 2000.

[24] Feiser Silberman, Archiv Jad Va-šem, M/49E/2948.

[25] Haya Pomeranz, Archiv Jad Va-šem, MIE/1385, MIE/1339.

[26] Meir Wieseltier, „Words“ (Slova), Tel Aviv Review 4, redaktor Gabriel Moked, podzim 1989 – zima 1990, str. 191.

Práce ve třídě a ve skupinách

Nacházíte se na konci vzdělávací jednotky, v níž jste se mohli seznámit s Osvětimským albem, výpověďmi mnoha pamětníků a s básní Meira Wieselstiera. Nyní se se svými žáky zamyslete nad těmito otázkami:

- **Myslíte si, že jde holocaust popsat slovy?**
- **Co pro vás znamená slovo holocaust?**

Poznámka pro učitele o Lili Jacob a Osvětimském albu:

Lili Jacob-Zelmanovic byla osvobozena americkou armádou v dubnu 1945 v německém koncentračním táboře Dora-Mittelbau. Když slyšela, že je tábor osvobozován, vyšla ven přivítat vojáky, ale byla tak slabá, že na místě omdlela. Spoluvězeňkyně jí odnesly do opuštěných německých kasáren. Když se probrala, byla jí zima a hledala ve skříni přikrývku. Ve skříni však našla album, a když ho otevřela, uviděla fotografie své rodiny a blízkých z rodiště Bilke!

Lili si album nechala, v červenci 1945 se vrátila do Bilke a stále doufala, že najde své příbuzné. Z celé rozvětvené rodiny však přežila jako jediná. Přátelé a známí se dozvěděli o albu a přicházeli se podívat na fotografie blízkých, kteří byli zavražděni. Někteří poprosili o fotografie a Lili jim je darovala, proto některé fotografie dnes v albu chybějí.

Lili darovala album Jad Va-šem při slavnostním aktu v Jeruzalémě 26. srpna 1980. Během projevu řekla: „Ze srdce mi spadl velký kámen, album patří židovskému lidu a jeho místo je ve stálé expozici Jad Va-šem.“ U této příležitosti byla Lili oceněna medailí Jad Va-šem. O dva dni později byla pozvána na setkání s tehdejším izraelským předsedou vlády Menachemem Beginem, který vyjádřil přání seznámit se s albem. Na zpáteční cestě do Spojených států Lili poprvé od konce války navštívila Polsko a muzeum v Osvětimi-Březince.

Lili se dožila 73 let, zemřela 17. prosince 1999.

Závěrečné náměty k diskusi

Na závěr můžete se žáky diskutovat o důležitosti alba Lili Jacob z historického i osobního úhlu pohledu.

Poznámky pro učitele:

Použijte přílohu č. 1 a zdůrazněte následující hlediska historické i osobní důležitosti alba:

Historická důležitost

- Album zachycuje unikátním způsobem židovský transport od příjezdu do konce.
- Album sloužilo jako důkaz u poválečných soudů, např. ve Frankfurtu nad Mohanem v letech 1963–1965.

Osobní hledisko

- Album slouží jako osobní memento pro přeživší a pozůstalé.
- Album Lili Jacob sloužilo jako důkaz proti nacistickým zločincům. Lili Jacob věnovala album v roce 1980 Jad Va-šem.

- **Je důležité, že je album součástí stálé expozice v Jad Va-šem? Co vedlo Lili k darování alba?**

Zeptejte se studentů, jakým způsobem by popsali toto album? Tato otázka pomůže studentům rozlišit mezi vlastními rodinnými alby a albem Lili. V otevřené diskusi vyzvěte studenty, aby se zamysleli nad vlastními rodinnými alby, zachycenými tvářemi a událostmi, Osvětimské album je pravým opakem. Němci pro nás z neznámého důvodu fotografovali, zachytili specifické aspekty vraždící mašinérie. Přestože se nejedná o zachycení smrti, lidé na fotografiích jsou k ní odsouzeni. Album je rodinným albem Lili, které bylo zneužito a lidé se změnili z jednotlivců na oběti nacistů. Fotografie změnily charakter - z portrétů se staly exempláře v historickém muzeu.

Příloha 1

Album má vlastní osud

Během procesu s Adolfem Eichmannem, který se konal v Jeruzalémě v roce 1961, prosákly na veřejnost informace o Osvětimském albu. Eichmann hrál významnou roli v organizaci a logistice vyhlazení evropského židovstva tzv. Konečném řešení. Byl odsouzen k trestu smrti.

Během přípravy procesů proti Eichmannovi se v americkém tisku objevilo několik článků, které zmiňovaly album a Lili Jacob poskytla interview řadě periodik. Tisk informoval o albu také během soudu s německými válečnými zločinci, kteří působili v Osvětimi. Tento soud proběhl ve Frankfurtu nad Mohanem v letech 1963–1965. Dr. Erich Kulka vypovídal jako první o nalezení alba Lili. Během procesu byla odhalena identita SS fotografů, jednalo se o Bernharda Waltra a Ernsta Hoffmanna. Pracovali jako oficiální fotografové tábora a jako jedni z mála měli povolení fotografovat přímo v táboře. Během procesu byl Bernhard Walter několikrát vyslýchán a podařilo se mu zmást vyšetřovatele. Jeho zástupce Ernst Hoffmann zmizel na konci války a tak ho nebylo možné konfrontovat se zjištěnými skutečnostmi.

Na základě doporučení Dr. Kulky frankfurtský soud pozval Lili Jacob-Zelmanovic žijící ve Spojených státech k výpovědi. 3. prosince 1964 Lili svědčila s albem v ruce. Album sloužilo jako důkaz. I když soud žádal Lili, aby album bylo založeno k vyšetřovacím spisům, odmítla a ponechala si jej až do doby, kdy jej darovala Jad Va-šem.

Konečné řešení

Nacisté se dostali k moci v roce 1933, ale až ve druhé polovině roku 1941 se zaměřili na politiku likvidace židovského obyvatelstva. Implementace této politiky začíná s německou invazí do Sovětského svazu 22. června 1941. Historici se stále přou o významu rozkazu „Konečné řešení židovské otázky“ vydaném Hermanem Goeringem Reinhardu Heydrichovi v červenci 1941. Výzkumy ukazují, že masové vraždění mužů začalo již v červnu 1941 a od srpna dále pokračovalo na ženách a dětech. Neexistuje Hitlerův písemný rozkaz na rozšíření vraždění, ale tento rozkaz existoval evidentně od podzimu 1941, nejpozději však od začátku roku 1942. Ze Sovětského svazu se vraždění rozšířilo do Polska a dalších zemí Evropy.

Einsatzgruppen

Od 22. června 1941 čtyři zvláštní jednotky tvořené SS a německou policií společně s německými jednotkami zahájili systematické vyvražďování Židů ve východním Polsku a Sovětském svazu. Vyhledávali nepřátele Říše včetně komunistů a Židů a popravovali je.

Nejprve vraždili tak, že shromáždili lidi u jam, vykopaných za tím účelem. Židé museli odevzdat zavazadla, svléknout se a poté byli zastřeleni. Těla padala do jam, které Židé sami vykopali.

V jižních částech okupovaného Sovětského svazu byly tisíce Židů zavražděny rumunskými jednotkami. Od podzimu 1941 začalo systematické vyvražďování Židů na území tehdejší Jugoslávie. Společně s vraždícími jednotkami se do násilí páchaném na Židech zapojili místní antisemitští obyvatelé. Do jara 1943 Einsatzgruppen a jejich přísluhovači zavraždili 1,4 miliónů Židů a tisíce sovětských zajatců a Romů.

Vyhlazovací tábory

Pro nacisty využití Einsatzgruppen prezentovalo několik problémů. Mnoho lidí bylo zapojeno do procesu vraždění, u některých se vyskytla neochota k plnění rozkazů. Docházelo k ohrožení utajení operace, protože se aktivně či pasivně účastnilo i místní obyvatelstvo. Vojenské autority kritizovaly použití munice tolik potřebné na frontě.

Objevíli novou metodu, která snižovala přímý kontakt mezi vrahem a obětí. Vytvořením táborů byly oběti přivázeni k vrahům, místo předcházejícího postupu, kdy vrazi přicházeli za oběťmi.

První vyhlazovací tábor Chelmno byl uveden do provozu v prosinci 1941. Tisíce Židů ze západního Polska (území Wartegau, které bylo připojeno k Německu) bylo zavražděno.

Konference ve Wannsee v Berlíně konaná v lednu 1942 představuje milník v rozvoji „Konečného řešení“. Vysoce postavení nacističtí představitelé diskutovali o implementaci v panevropském kontextu.

Deportace zahrnovaly několik fází. První fáze tzv. Akce (Aktion). Dále byli lidé shromážděni na tranzitním místě. Odtud tisíce putovaly do různých vyhlazovacích táborů. Někdy existoval mezičlánek, kdy byli přivezeni do ghetta nebo tranzitních táborů. Ve východní Evropě při každé akci byli Židé pochyťáni, aby doplnili kvótu deportovaných dobytčími vagóny. Cesta vlakem někdy trvala několik dnů za velmi krutých podmínek bez vody, jídla, základních hygienických zařízení a mnoho Židů zemřelo během samotné cesty.

Na území Generalgouvernementu (území přiřazené k Říši) postavili tři tábory Belzec, Sobibor a Treblinka. Většina polských Židů byla zavražděna během roku 1942 a prvních měsíců roku 1943, tak jako většina evropských Židů. V těchto třech táborech zavraždili 1,5 miliónu Židů, většina pocházela z Polska. Na konci roku 1943 Židé, kteří ještě žili, byli deportováni na smrt, zejména do vyhlazovacího tábora Majdanek.

Od začátku roku 1942 byli Židé z celé Evropy deportováni do vyhlazovacího tábora Osvětim-Birkenau. Tento tábor se stal hlavním místem vyhlazování evropských židů po uzavření ostatních vyhlazovacích táborů. Nejvíce vězňů zavraždili v létě 1944, kdy přijeli transporty z lodžského ghetta, Slovenska a hlavně z Maďarska. Nacisté v Osvětimi zavraždili minimálně 1,1 miliónu Židů z celé Evropy.

Posledními oběťmi konečného řešení se stal čtvrt miliónu Židů, kteří zemřeli na pochodech smrti – během masových evakuací vězňů z Polska a baltských republik do Německa, které probíhaly jako reakce na postup Rudé armády.

Osvětim-Birkenau – historie tábora

Osvětim-Birkenau byl největší nacistický koncentrační a vyhlazovací tábor, rozkládal se 60 kilometrů směrem na západ od Krakova. Každý šestý zavražděný Žid zahynul právě na tomto místě.

Koncentrační tábor Osvětim, zřízený v květnu 1940 na rozkaz říšského vůdce SS Heinricha Himmlera se rozkládal na místě, které bylo v roce 1939 po okupaci Polska přičleněno k Německé říši. Od června 1940 přijížděly do Osvětimi transporty polských politických vězňů, v březnu 1941 se v táboře nacházelo 10 900 vězňů, z nichž většina byla polského původu. Osvětim brzo proslula jako nejbrutálnější nacistický koncentrační tábor.

Koncem března 1941 přikázal Himmler vybudovat druhý tábor asi tři kilometry od kmenového tábora Osvětimi. Komplex dostal jméno Birkenau (Březinka), nebo Osvětim II. Na začátku sloužil jako tábor válečných zajatců a později jako vyhlazovací tábor. Většina osvětimských vězňů byla shromážděna právě zde, Židé, Poláci, Němci a Romové. Právě zde panovaly nelidské podmínky včetně plynových komor a krematoria.

V polovině roku 1942 vznikl vedlejší tábor Buna-Monowice, který od roku 1943 tvořil pod označením Auschwitz III třetí sekci táborového komplexu. Jméno Buna pochází z továrny na umělý kaučuk – tzv. buna, továrnu vlastnila firma IG Farben, největší chemická továrna v Německu. Většina vězňů, kteří zde pracovali, byli Židé. Otrocká práce vedla k naprostému vyčerpání vězňů a potom přicházeli noví vězňové. Osvětim se skládala z 45 vedlejších táborů.

Osvětim nejprve řídil velitel tábora Rudolf Hoess a hlídali dozorcí SS tzv. „Smrtihlavové“. Zaměstnance doplnilo několik privilegovaných vězňů, kteří za lepší podmínky a naději na přežití, byli ochotni se podílet na krutém řízení tábora.

Osvětim I. a II. obháněl čtyřmetrový plot z ostnatého drátu, hlídáný příslušníky SS ozbrojenými kulomety a puškami. U vnějších plotů stály v pravidelných rozestupech strážní věže.

Od března 1942 denně přijížděly transporty. Někdy přijelo několik vlaků během jednoho dne, přivážející tisíce budoucích obětí z ghett východní Evropy, západní a jižní Evropy. Během roku 1942 přijížděly transporty z Polska, Slovenska, Nizozemí, Belgie, Jugoslávie a Protektorátu Čechy a Morava. Židé stejně jako Romové byli deportováni i v průběhu roku 1943.

V březnu 1943 do Osvětimi přijelo 19 transportů ze Soluně. Maďarští Židé se v Osvětimi objevili v roce 1944 společně se Židy ze zbývajících polských ghett.

V srpnu 1944 žilo 105 168 vězňů v Osvětimi I a Osvětim-Birkenau a dalších 50 000 židovských vězňů v různých vedlejších táborech. Počet vězňů v Osvětimi stále stoupal, přestože byla úmrtnost vysoká způsobená vyvražďováním, hladověním, otrockou prací a nakažlivými nemocemi.

Při příjezdu na rampu do Birkenau byli Židé násilně vyhozeni z vagonů bez zavazadel a přinutili je rozdělit se na muže a ženy do dvou zástupů. Důstojníci SS včetně nechvalně proslulého Dr. Mengeleho prováděli selekce. Větší část vězňů tak byla okamžitě po příjezdu poslána na smrt. Některé odvedli stranou a čekaly je nucené práce.

Těla zavražděných spálili ve stejný den. Vybrané na práci odvedli do „karantény“, kde je ostříhali, a přidělili jim pruhované vězeňské uniformy a provedli registraci prostřednictvím tetování na levé ruce. Většina vězňů byla vyslána na práci v Osvětimi I., Osvětimi III. a do vedlejších táborů. Naděje na život byla prodloužena o několik měsíců.

Každodenní rutina se skládala z mnoha povinností: budíček za tmy, srovnání lůžka, ranní apel, cesta do práce, dlouhé hodiny těžké práce, fronta na nedostatečné jídlo, návrat do tábora, kontrola bloku a večerní apel. Během apelu vězni stáli velmi dlouho venku v nedostatečném oblečení bez ohledu na počasí. Když někdo upadl, nebo zavravoral, byl okamžitě zavražděn. Vězni aktivovali zbylé síly na přežití těchto útrap.

Plynové komory v Osvětimi představovaly největší a neefektivnější vyhlazovací metodu, kterou nacisté používali. V Osvětimi-Birkenau stály 4 plynové komory s možností usmrcení 6 000 lidí denně. Vypadaly jako sprchy a to vězně máto. Nově příchozím říkali, že jdou na práci, ale předtím se musí osprchovat a projít dezinfekcí. Odvedli je do „sprch“, kde je usmrtili jedem používaným na desinfekci s průmyslovým názvem Cyklon B. Tento jed byl do plynových komor vsypáván otvory ve střeše ve formě vloček, z kterých se postupně uvolňoval smrtící kyanovodík, jenž na sebe váže červené krvinky, a tím působí bolestivé udušení během deseti až dvaceti minut. Někteří vězni v Osvětimi včetně dvojčat a liliputů se stali subjekty neetických lékařských experimentů. Testovali na nich výdrž v extrémních podmínkách a sterilizovali je.

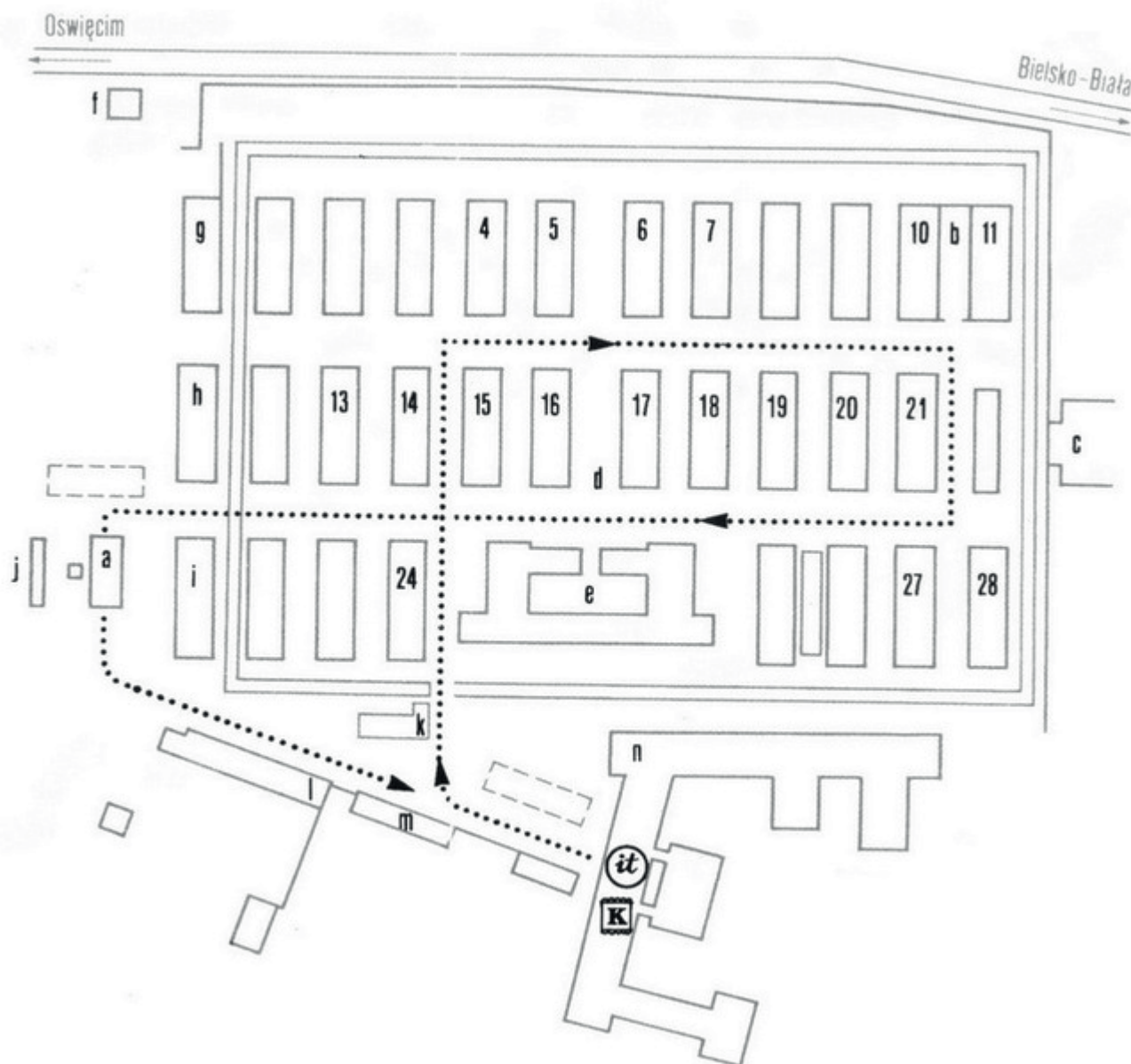
Přes strašlivé podmínky vězni v Osvětimi dokázali vzdorovat nacistům. Objevily se ojedinělé případy útěků a ozbrojené rezistence. V říjnu 1944 členové zvláštního židovského oddílu „Sonderkommando“, kteří pracovali v krematoriu, povstali pro nacistům a podařilo se jim několik členů SS zabít a zničit jednu plynovou komoru a jedno krematorium. Rebelové po sobě zanechali deníky, které jsou písemnými svědky zverstev páchanými nacisty v Osvětimi.

V lednu 1945 se Rudá armáda blížila k Osvětimi. V reakci na tuto skutečnost nacisté poslali většinu z 58 000 zbývajících vězňů na pochod smrti do Německa a vězňové byli zavražděni právě na tomto pochodu. Rudá armáda 27. ledna 1945 osvobodila tábor a našla v celém komplexu pouze 7 650 vězňů.

Proto se 27. leden slaví jako Mezinárodní den památky obětí holocaustu. Byl vyhlášen Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 1. listopadu 2005.

Hrůznou skutečností zůstává, že v Osvětimi zavraždili nacisté přes 1 100 000 Židů.

Plán bývalého koncentračního tábora Osvětim I

Popis plánu bývalého koncentračního tábora Osvětim I

Hlavní expozice

- 4 Vraždění
- 5 Důkazy zločinů
- 6 Každodenní život vězňů
- 7 Hygienické podmínky
- 11 Blok smrti

Národní pavilony

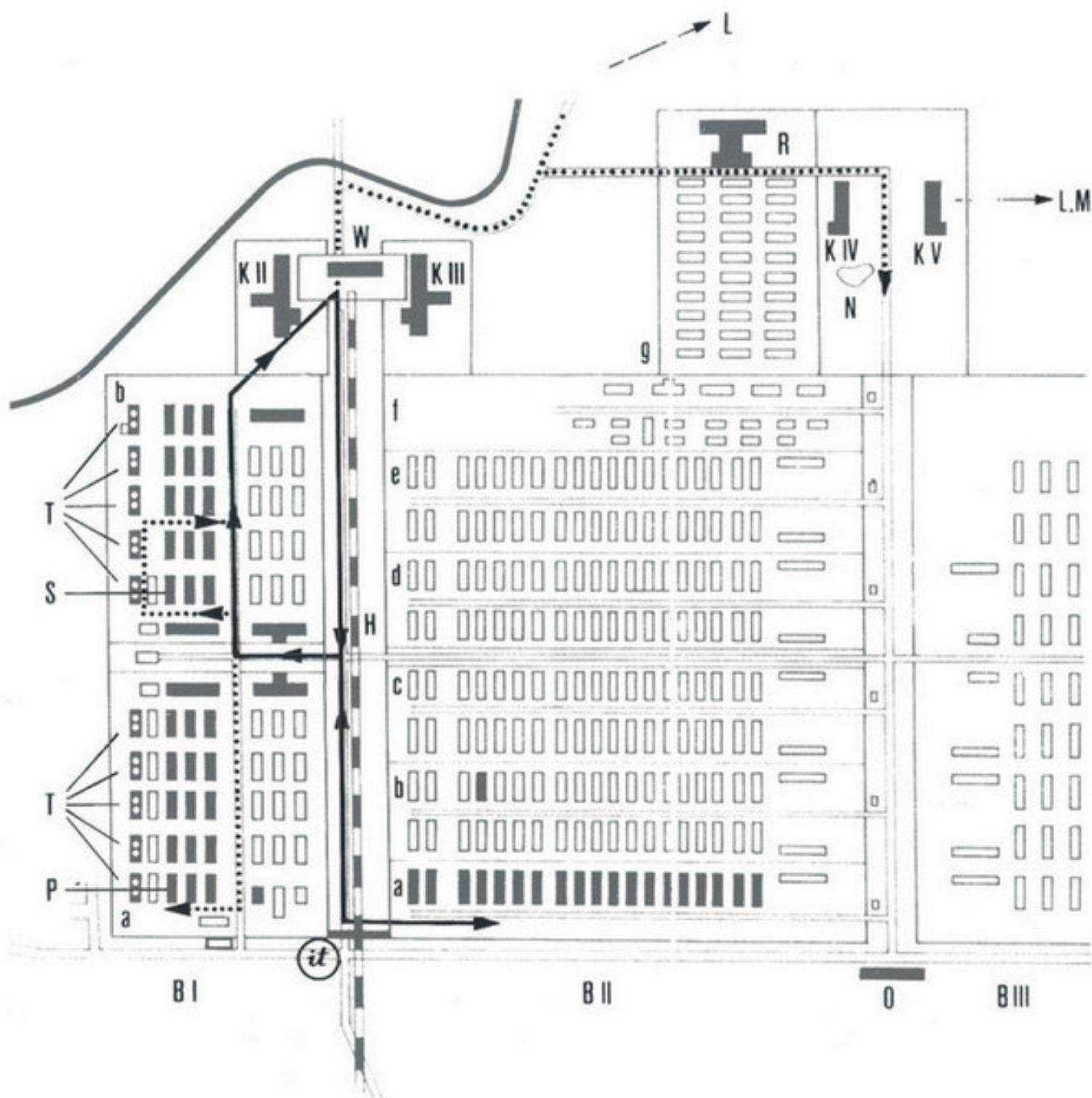
- 14 Sovětský svaz
- 15 Polsko
- 16 Československo
- 17 Jugoslávie, Rakousko
- 18 Maďarsko
- 20 Francie, Belgie
- 21 Itálie, Nizozemí
- 27 Utrpení a boj Židů

Další části tábora

- a Plynová komora a Krematorium I
- b Stěna smrti
- c Skladiště Cyklónu B a majetku zabaveného vězňům
- d Seřadiště a šibenice
- e Táborská kuchyně
- f Dům velitele tábora
- g Kancelář velitele tábora a gestapa
- h Administrativa SS
- i Nemocnice SS
- j Táborské gestapo
- k Strážnice SS a kancelář vedoucího tábora
- l Garáže SS
- m Dílny
- n Příjímací prostory pro nové vězně
- Blok 10 - pokusy se sterilizací
- K Kino

Plán bývalého koncentračního tábora Osvětim-Birkenau (Osvětim II)

Popis plánu bývalého koncentračního tábora Osvětim II

It Informace

Dům velitele strážných Brána smrti
 B Ia Ženský tábor
 B Ib Sovětští váleční zajatci a mužští vězni,
 od července 1943 ženský tábor
 B IIa Karanténní tábor
 B IIb Terezínský rodinný tábor
 B IIc Tábor pro židovské vězně, hlavně z Maďarska
 B IId Mužský tábor
 B IIe Romský tábor
 B IIf Vězeňský nemocniční barák
 B IIg Skladiště zabaveného majetku Kanada
 B III Tranzitní tábor Mexiko
 H Rampa

K II Zbytky krematoria a plynových komor

L Jámy, ve kterých pálili těla obětí
 M Hromadné hroby sovětských válečných zajatců
 N Vodní nádrž s popelem obětí
 O Kancelář velitele
 P Blok 25 Blok smrti
 R Sprchy Sauna
 S Trestanecký tábor
 T Latríny
 W Mezinárodní pomník obětem nacismu

→ Hlavní prohlídková trasa

⋯→ Vedlejší prohlídková trasa

— Původní zachované části tábora

Fotografie jako historický dokument ^[27]

Nina Springer-Aharoni

Fotoaparát je mocná zbraň. Zachytí navždy těkavý okamžik. Historici pokládají fotografii za důležitý zdroj informací. Z druhé světové války a holocaustu zůstaly zdokumentované různé události. Některé z těchto fotografií se staly symbolem tohoto temného období v dějinách Evropy, jako např. fotka malého chlapce z povstání ve varšavském ghettu.

Národně socialistický režim v Německu poznal sílu fotografie a uvědomoval si pozitivní i negativní možnosti, které s sebou přináší. Od začátku protizidovských akcí distribuovali tisíce antisemitských fotografií, aby ovlivnili veřejné mínění. Od platnosti norimberských zákonů, arizace židovského majetku, vytvoření ghatt, deportace do koncentračních táborů až k provádění konečného řešení se fotoaparát stal věrným svědkem.

Fotografie používali též osvoboditelé. Vojáci spojeneckých vojsk zachytili osvobozování vyhlazovacích táborů. Po válce fotografie sloužili jako přímý důkaz u soudů proti nacistickým zločincům, např. při Norimberských procesech, procesu s Eichmannem a dalších.

Fotografie vytváří iluzi přímé reality. Ačkoliv tato realita už není, fotografie jasně zachycuje dění v minulosti. Jedná se o paměť jedince, která se stává dědictvím pro příští generace. Při zkoumání fragmentu doby se můžeme soustředit na jednotlivé detaily, které vedou ke vzpomínkám a myšlenkám. Fotografie jsou silné a zaujímají respektované místo i v době mediální revoluce.

Přesto však fotografie v sobě ukrývají určité nebezpečí. Mohou být oceňovány jako produkt čistě technické aktivity a nejsou vždy objektivní. Tak jako jiné historické dokumenty i fotografie subjektivně vypovídají. Fotograf volí čas a úhel pohledu, dokáže manipulovat se světlem a stínem, zaostřením a rozostřením, zmenšením a zvětšením. I po dokončení práce fotografa přicházejí do hry další okolnosti. Téma fotografie, v jakém kontextu spatří světlo světa, název fotografie, který může svádět k různým interpretacím a pozměňování historické pravdy.

Historici zkoumají detailně fotografie, tak jako každý jiný historický dokument. Důležité je znát, kdo byli lidé na fotografii, kdo byl fotograf (ideálně zjistit jména), datum vzniku fotografie a jakékoliv další detaily.

Použití fotografie během období nacistického Německa

Léta předcházející vzniku nacistického Německa znamenala vrchol v rozvoji fotožurnalismu. Fotografie se staly významným zdrojem informací díky využívání širokou veřejností. Dostupnost přenosného kompaktního fotoaparátu Leica, který nahradil statické fotoaparáty ve studiu, otevřela nové možnosti. Lidé zachycovali prchavé okamžiky z rozličných úhlů pohledu.

Nacistické autority využily výhody fotografie pro velebení Říše a jejích představitelů, přesvědčování obyvatelstva, formování veřejného mínění a rozšiřování rasové doktriny. Nacisté si též uvědomovali, že fotografie mohou být použity proti nim a proto existovaly zákony, které zakazovaly fotografování v ghettech, táborech a jiných místech. Profesionální nacističní fotografové pracovali pod přísnou kontrolou vlády. Frontovní fotografové z oddělení propagandy, fotografové pracující pro zahraniční tisk byli cenzurováni. Existovala však skupina lidí, které nebyla tak snadně kontrolovatelná. Jednalo se o německé civilisty a řadové vojáky, kteří fotili do osobních alb. Stovky černobílých a barevných fotografií dokumentují život lidí ve velkých ghettech jako např. ve varšavském ghettu a i v menších ghettech. Tyto fotografie Němců zachytily tzv. židovské typy v podmínkách bídy, přeplněných ghatt a hrubé zacházení s Židy, akce (Aktion) a deportace. V některých případech němečtí vojáci dokonce dokumentovali i vraždění prováděné skupinami Einsatzgruppen. Na základě této skutečnosti vstoupil v platnost zákon o konfiskaci fotografií dokumentující činnost Einsatzgruppen.

Židovští němečtí fotografové zachycovali toto období. Prominentní fotografové pracující pro německý tisk v období Výmarské republiky byli propuštěni na základě Norimberských zákonů. Někteří našli uplatnění v židovském tisku, který existoval až do zahájení deportací. Zachytili významné období v životě židovských komunit v Německu. Mendel Grossman v lodžském ghettu a Zvi Hirsch Kadushin (Goerge Kadish) v ghettu Kovno fotografovali i v prostředí ghatt. Sbírky fotografií jsou součástí archívů a slouží jako historický dokument pro příští generace.

[27] Israel Gutman and Bella Gutterman, eds., *The Auschwitz Album - The Story of a Transport*, (Yad Vashem and Auschwitz-Birkenau State Museum, December 2002).